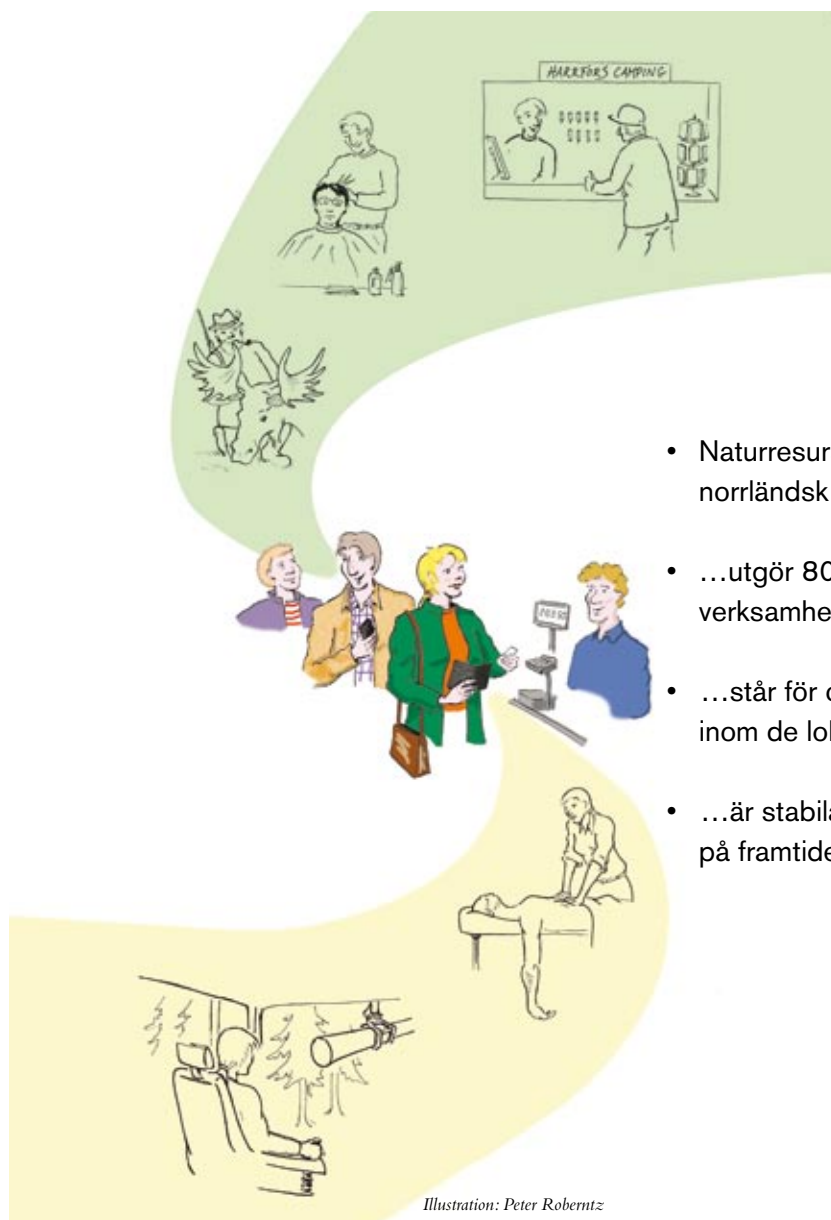


CAMILLA THELLBRO

## Lokala naturresurser – avgörande för ”den glesbefolkade skogskommunen”



- Naturresursberoende småföretag i en typisk norrländsk glesbygdskommun...
- ...utgör 80 % av de lokala kommersiella verksamheterna
- ...står för ca 65 % av sysselsättningen inom de lokala småföretagen
- ...är stabila över tid och ser positivt på framtiden

Naturrensnyttjande i mänskliga samhällen styrs av såväl naturliga begränsningar som enskilda uppfattningar och samhällelig reglering. Brukandet har utvecklats från att nästan enbart omfatta utvinning av materiella resurser till allt större nyttjande av mer abstrakta resurser. Idag finns även uppfattningen att den enskilda människans och det enskilda samhällets naturresursberoende har minskat.

Hållbar utveckling bör lämpligen utgå från naturliga, kulturella och sociala förhållanden på den lokala samhällsnivån. På lokal nivå fattas primära beslut, där utförs handlingar, där bor och verkar människor och där ligger deras lojalitet. I Sverige är kommunen en lämplig utgångspunkt, med sitt grundläggande ansvar för samhällsservice och infrastruktur och sitt planmonopol. Kommunen ska både befärja det lokala samhället och uppfylla nationella och globala mål. Då kommunal inkomstskatt och skatteåterföring via statsbidrag är kommunförvaltningens viktigaste inkomstkällor, är invånarantal, sysselsättningsgrad och lönenivå avgörande för att dessa uppgifter skall kunna utföras.

### Den boreala glesbygdskommunen

Ur ett kommunalt utvecklingsperspektiv lämpar sig de boreala glesbygdskommunerna för studier av naturresursberoende. Samhällsutvecklingen i dessa kommuner var tidigare nära kopplad till utvinning av materiella naturresurser. Servicesektorn växer dock i betydelse och den offentliga sektorn står idag för en stor del av sysselsättningstillfällena. Ur ett naturresursperspektiv uppvisar både varuproduktions- och servicesektorerna en tradition av mångsyssleri och försörjning kopplad till flera olika typer av naturresursnyttjande – både med och utan direkt koppling till penningekonomin.

I en boreal glesbygdskommun är de kommersiella verksamheterna (till 95 % småföretag) – inklusive småskaligt jord- och skogsbruk – av stor betydelse för den lokala socioekonomin. Småföretagaren drivs av individuella motiv och erfarenheter och av en önskan att uppnå ett oberoende, snarare än av att maximera sin vinst.

Hur ser då naturresursberoendet ut i en typisk boreal glesbygdskommun idag? Är lokala naturresurser fortfarande av stor betydelse som grund för lokala kommersiella verksamheter? Dessa frågor har inte kunnat besvaras med hjälp av offentlig statistik då denna är standardiserad bl.a.

utifrån näringsgren och företagsstorlek baserat på antal anställda. Därmed ger den mycket begränsad information om verksamheter och deras eventuella kopplingar till lokala naturresurser. Det innebär även svårigheter att hitta indikatorer på lokala naturresursers betydelse för lokalsamhället. Informationen måste sökas på annat sätt än genom denna statistik.

### Enkät till lokala småföretag avslöjar stort naturresursberoende

Vilhelmina kommun i Västerbottens län valdes som fallstudiekommun. Hösten 2004 genomfördes en telefonintervjustödd enkätstudie genom ett slumpmässigt urval av 50 % av kommunens unika arbetsställen. Dessa arbetsställen har i undersökningen behandlats som småföretag (se faktaruta nedan). Ägaren av eller entreprenören i (i ett fåtal fall representanten för) småföretaget tillfrågades om vilka lokala naturresurser och tillgänglighetsformer till dessa de ansåg att arbetsstället beror av och i vilken utsträckning. De tillfrågades även om lokalisering, sysselsättning, varaktighet, framtidsutsikter m.m. beträffande verksamheten samt om personliga förhållanden såsom kön, ålder, utbildning och erfarenheter etc.

Hälften av arbetsställena i Vilhelmina angav småskaligt skogs- och/eller jordbruk som huvudsaklig verksamhet. Den andra hälften bedrev verksamheter av

mer varierande karaktär. Medelåldern i dessa två grupper var 55 år respektive 48 år och ungefär 25 % av respondenterna var kvinnor.

Totalt sett angav 78 % av dem som svarat ett kraftigt naturresursberoende. Bland dessa angav 96 % att arbetsställets huvudkontor fanns i Vilhelmina. Dessa naturresursberoende lokala småföretag visar på karaktäristiska drag i den lokala företagsstrukturen och på det lokala naturresursberoendet i en boreal glesbygdskommun. Därmed belyser de även de lokala naturresursernas utbredda betydelse för ett lokalsamhälle.

### Lokal förankring nära relaterad till naturresurser

Bland naturresursberoende arbetsställen angav hälften att verksamheten etablerades inom kommunen därför att familjen bodde där vid tiden för etablering eller övertagande. En knapp fjärdedel (skogs- och jordbruksföretag) angav fastighetens läge som huvudsaklig orsak och ytterligare en knapp fjärdedel (varierade verksamheter) angav andra lokalt kopplade orsaker, såsom övertagande av befintlig firma, marknad och kunder samt lokal miljö/råmaterial. Detta visas i Figur 1. Figur 2 illustrerar att olika typer av verksamheter, geografiskt sett, är jämnt fördelade över kommunen bortsett från en viss ansamling av arbetsställen (25 %) till tätorten och dess närmaste omgivning.

### Faktaruta, definitioner

Naturresurser: Varor och tjänster i naturen som människan använder för att uppnå mål, dvs. resurserna kan både vara fysiska (växter, djur, mineraler etc.) och mer abstrakta (upplevelser, kemiska processer, utrymmen etc.).

Hållbar utveckling: Utveckling där såväl sociala och kulturella som ekologiska och ekonomiska aspekter vägs in.

Boreala glesbygdskommuner: Kommuner i norrlandsläna, Dalarna och Värmlands inlands- och fjällområde, inom det globala barrskogsbältet, där naturresurser från skogslandskapet har haft avgörande betydelse för bosättning och samhällsutveckling. Den typiska boreala glesbygdskommunen är relativt stor och gles befolkad med en tätort omgiven av mindre byar i ett gles infrastrukturellt nätverk.

Arbetsställe: Varje adress, fastighet eller grupp av närliggande fastigheter där ett företag bedriver hela eller delar av sin verksamhet (näringsgren) betecknas som ett arbetsställe.

Småföretag: Företag som vanligtvis inte har fler än fem anställda och som drivs av ägaren, ev. med familj.

Anställning: Officiellt registrerat arbetstillfälle kopplat till ekonomisk ersättning.

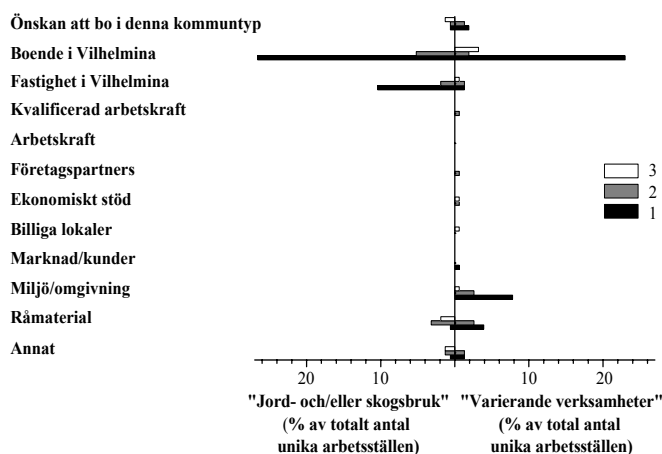
Sysselsättning: Kan, förutom anställningar, även innefatta inofficiella arbetstillfällen såsom ideellt arbete, svartjobb, praktik etc.

Arbetsställenas marknad är i huvudsak lokal då den främst återfinns inom kommunens gränser och till största delen är begränsad till norra Sveriges inland och fjällregion. Ett visst utbyte finns med den norra kustregionen, södra Sverige och andra länder. Detta gäller dock i större utsträckning för kategorin varierade verksamheter än för skogs- och jordbruksföretag.

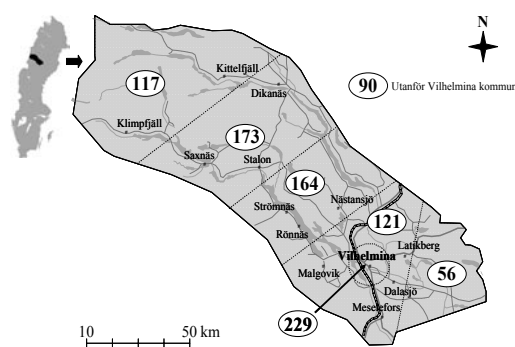
### Framtida stabilitet

Över 80 % av arbetsställena har funnits inom kommunen i mer än tio år. De som svarat så anger även att de troligen kommer att finnas kvar inom de närmsta fem åren. Det är rimligt att förvänta sig framtida företagsstabilitet om man beaktar att de som representerar hälften av arbetsställena är direkt positiva till utveckling av den befintliga verksamheten och att en tredjedel även ser positivt på utveckling av nya verksamheter inom arbetsstället. Resultaten pekar alla på en stark koppling mellan individ, kommun och företag. I sin tur leder denna positiva inställning till stabilitet i invånarantal och företagsstruktur – åtminstone fram till nästa generationsskifte.

De rapporterade sysselsättningsciffrorna inom småföretag som i undersökningen angivit naturresursberoende är höga i relation till de totala anställningsciffrorna (se faktaruta nedan) som anges i offentlig statistik. Det totala antalet anställda uppges



Figur 1. Anledningar till varför småföretag ("jord- och/eller skogsbruk" resp. övriga "varierande verksamheter") etablerats inom Vilhelmina kommun. I den genomförda enkätundersökningen hade respondenterna möjlighet att ange de tre viktigaste anledningarna, vilket illustreras med tre olika färgade staplar (1, 2, 3 där 1 är viktigast) per listad anledning.



Figur 2. Vilhelmina kommun och antalet naturresursberoende småföretag i olika delar av kommunen. Indelningen är en grov avgränsning med avsikt att illustrera företagstäthet i olika terrängtyper och på olika avstånd från tätorten.

Tabell 1. Koppling mellan huvudsaklig verksamhet och lokalt naturresursberoende i småföretag inom Vilhelmina kommun. Summan överstiger 100% då fler än en verksamhet angivits. Förkortningarna betecknar grupperingar av småföretag med liknande naturresursberoendeprofil baserat på enkätsvar: V = varje företag anger ett beroende som inte liknar något annat företags beroende – de är "förenade till följd av variation", ÄT = ägande och fysiska trä-resurser anges som viktiga, ÄI = ägande och fysiska icke-trä-resurser är viktiga, ÄAIT = Ägande, arrende samt fysiska icke-trä- såväl som trä-resurser anges som viktiga, ÄÄTL = Ägande, fysiska trä-resurser samt landskapet är viktiga, NL = Fritt nyttjande och landskapet är viktiga resurser och slutligen M = samtliga företag anger många olika beroenden.

Huvudsaklig verksamhet (% i beroendekategori)	Naturresursberoende i företag						
	V	ÄT	ÄI	ÄAIT	ÄTL	NL	M
Jord och skog	11	75	56	100	67	5	27
Turism	11	5	22			20	50
Handel	21		11		5	45	9
Service	32		11			15	9
Transp./entreprenad	18	7		10	24	10	5
Renskötsel							14
Tillv./prod.	11	7			5	20	
Annat	18	9				20	23
<b>Summa</b>	<b>121</b>	<b>102</b>	<b>100</b>	<b>110</b>	<b>100</b>	<b>135</b>	<b>136</b>

Tabell 2. Antalet sysselsatta inom småföretag i Vilhelmina kommun med olika typer av naturresursberoende (jfr. Tabell 1).

Sysselsättning (Antal sysselsatta i beroendekategori)	Naturresursberoende i företag						
	V	ÄT	ÄI	ÄAIT	ÄTL	NL	M
Heltid, året runt	233	26	9	35	168	104	233
Heltid, säsong	108	22	9		47	13	4
Deltid, året runt	190	168	26	35	78	18	60
Deltid, säsong	129	9	17	13	39	52	56
Antal sysselsatta/företag	5	1	2	2	2	4	4

vara ca 2 900 medan de sysselsatta inom naturresursberoende småföretag, enligt enkätsvaren, kan uppskattas till 1 900. De 1 900 utgör 65 % av samtliga sysselsatta inom småföretag (både naturresursberoende och icke naturresursberoende) i Vilhelmina. Detta innebär att antalet sysselsatta i småföretagen totalt sett anges vara lika många som det totala antalet anställda inom kommunen – inklusive anställda inom offentlig sektor. Siffrorna är inte direkt jämförbara, men mot bakgrund av sysselsättningens betydelse för människors identitetsskapande, för möjligheten att bo där man önskar, samt som en grund för försörjning etc. är dock båda siffrorna intressanta.

### Beroendemönster och verksamheter

Småföretagen grupperades utifrån naturresursberoende. Beroendet varierade från enstaka naturresurstyper och nyttjandeformer till beroende av många olika resurser och sätt att nyttja dem. Resultaten som presenteras i Tabell 1 tyder på att verk-

samhet och beroende är nära kopplade till varandra. Serviceverksamheter fokuserade i första hand på få och relativt skilda naturresurser. Handelsverksamheterna värdesatte rätten att fritt nyttja olika typer av lokala naturresurser på olika sätt genom allemansrätten, samt kommunens landskap i stort. Turistföretag och rennäringsföretag värdesatte båda många typer av såväl varor som tjänster från flera olika naturkategorier samt olika sätt att få tillgång till dessa. Skogs- och jordbruksföretagen var den verksamhetskategori som tydligast speglade att naturresursberoendet varierar inom en och samma typ av verksamhet. Dessa dominerade fyra av de olika identifierade grupperingarna. Skillnaderna mellan dessa grupper låg främst i en varierad betydelse av trä- respektive icke-trä-resurser och kombinationer av dessa resurstyper inom kommunens skogslandskap.

### Strukturer byggda på lokala traditioner

Resultaten avslöjar även att ungefär en tredjedel av arbetsställena bedriver fler än en typ av huvudsaklig verksamhet. Förekomsten av sekundära verksamheter är än mer vanligt förekommande. Det mångsidiga och varierade nyttjandet av olika lokala naturresurser samt att många småföretag bedriver fler än en verksamhet följer mönstret från den djupt rotade traditionen av naturresursnyttjande och mångsyssleri.

Ytterligare en skillnad mellan de funna grupperingarna, som kan härledas till de dominerande verksamhetskategorierna, var antalet sysselsatta per företag.

Tabell 2 visar bl. a. att service-, handels- och turistföretag sysselsätter fyra till fem personer per företag medan skogs- och jordbruksföretagen sysselsätter en till två personer. Ur kommunal synvinkel är detta låga siffror, med tanke på den kommunala inkomstskattens stora betydelse för kommunens intäkter. Utifrån det totala antalet sysselsatta inom naturresursberoende företag och mot bakgrund av strategierna bakom det lokala småföretagandet är dock dessa företag väsentliga.

### Hållbar utveckling

Vad säger de funna resultaten om den boreala glesbygdskommunen som lokalsamhälle i relation till en global hållbar utveckling? För att hitta de bästa lösningarna, men även för att finna fler och nya vägar, krävs hänsyn till en stark lokal förankring av människor och företag och djupt rotade traditioner kopplade till varierat nyttjande av en rik mängd lokala naturresurser. Vidare är det av uppenbar vikt för kommunen att slå vakt om lokala naturtillgångar och vara med och påverka beslut rörande dessa i möjligaste mån. "Lokalpatriotism" kan vara en tillgång, men innebär också en risk för trångsynthet och stagnation. Därför är det en utmaning för kommunen att belysa och stärka just möjligheterna för det lokala när den strävar mot nationellt och globalt uppsatta mål.

Detta arbete har finansierats inom ramen för forskningsprogrammet Boreala Skogens Nyttjande.

### Ämnesord

Naturresurser, lokalsamhälle, kommun, småföretag, utveckling

### Läs mer

- Bergqvist, T. 2004. Självständighetens livsform(er) och småföretagande – tillämpning och utveckling av realistisk livsformsanalys. Karlstad Universitet, Institutionen för ekonomi, avdelningen för arbetsvetenskap, Karlstad.
- Glesbygdsverket 2005. Småföretagandets villkor i gles- och landsbygder: delrapport. Glesbygdsverket, Östersund.
- Holmgren, L. 2004. Non-Industrial Private Forest Ownership and Taxation in a Boreal Municipality Context. Licentiatavhandling, SLU, institutionen för skogsskötsel, rapport nr 62, Umeå.
- Thellbro, C. 2006. Local Natural Resource Dependency in a Swedish Boreal Municipality. Licentiatavhandling, SLU, institutionen för skoglig resurshushållning och geomatik, rapport nr 19, Umeå.
- Törnqvist, T. 1995. Skogsrikets arvingar, en sociologisk studie av skogsägarskapet inom privat, enskilt skogsbruk. SLU, Institutionen för Skog-Industri-Marknad Studier, rapport nr 41, Uppsala.



EUROPEISKA UNIONEN  
Europeiska regionala utvecklingsfonden

### Författare



FL Camilla Thellbro är doktorand vid institutionen för skoglig resurshushållning och geomatik, SLU, 901 83 Umeå.  
E-post: Camilla.Thellbro@esf.slu.se

### Fakta Skog – Om forskning vid Sveriges lantbruksuniversitet

**Redaktör:** Göran Sjöberg, SLU, Fakulteten för skogsvetenskap, 901 83 Umeå  
090-786 82 96 • Goran.Sjoberg@adm.slu.se

**Ansvarig utgivare:** Jan-Erik Hällgren, 090-786 82 38 • Jan-Erik.Hallgren@sfak.slu.se

**Webb:** www.slu.se/?id=142

**Prenumeration:** 15 nummer per år för 340 kronor + moms.

SLU Publikationstjänst, Box 7075, 750 07, Uppsala, 018-67 11 00 • Publikationstjanst@slu.se

Elanders Tofters AB, Uppsala 2006

ISSN 1400-7789 © SLU



Universitetet som utbildar  
och forskar för livet